

Türk Dış Politikasında Süreklilik / Değişim Perspektifinde Erdoğan'ın Balkanlar Ziyareti

Erdem EREN

Doktorant - Rumeli Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

İstanbul Rumeli Üniversitesi

Devletlerin uluslararası ilişkilerindeki politika ve uygulamalarının iki önemli ögesi bulunmaktadır. Dış politika analizlerine de konu edilen bu ögeler **süreklilik** ve **değişim**dir. Bir ülkenin dış politikasında süreklilik ögesi genel olarak iç politikaya nazaran daha fazla hissedilmektedir. Özellikle güçlü ülkelerin dış politikalarındaki süreklilik ögesi ise güç olarak nispeten daha zayıf konumda olan devletlere göre daha belirgindir. Bir ülkenin dış politikasındaki süreklilik ve değişim ögesini besleyen birçok iç, dış, fizikî, beşerî ve benzeri faktörler mevcuttur. Bu faktörler ekonomik kapasite, jeopolitik konum, tarihsel bilinç, ulusal karakter, kültür gibi örneklendirilebilir.

Türkiye'nin Balkanlar politikasında Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze kadar genel bir değerlendirme yapıldığında süreklilik ögesinin de değişim ögesinin de kompleks bir şekilde yer aldığı görülmektedir. İlk olarak Türkiye'nin Balkanlar politikasındaki süreklilik ögeleri incelendiğinde; Türkiye bölgenin ve bölge ülkelerinin barış ve refahını korumayı amaçlamış ve bağımsızlıklarını destekleyerek bu ülkelerin başta Avrupa Birliği (AB) ve NATO gibi uluslararası örgütlere üyeliklerini de teşvik etmiştir. Öte yandan Türkiye bölge ülkelerinin çıkarlarıyla ortak bir dış politika güderek iyi ikili ilişkiler kurmaya çalışmış ve böylelikle kendi menfaatlerini de bu ülkeler nezdinde güçlendirmeyi ve Müslüman ve Türk azınlıkların hak ve özgürlüklerini iyileştirmeyi hedeflemiştir.

Türkiye'nin Balkanlar politikasında değişim ögesini tetikleyen en temel faktörler ise genellikle dış kaynaklı gelişmeler ile iç kaynaklı değişimlerdir. İç kaynaklı değişimlerin en temel örneği hükümet değişimleri ile beraberinde gelen politika farklılıklarıdır. Dış kaynaklı gelişmeler ise bölgede meydana gelen değişimler ve ortaya çıkan kriz ve fırsatlardır. Yugoslavya Federasyonu'nun dağılması, bölge ülkelerindeki rejim değişiklikleri ve rejimlerin uygulamaları, bölge ülkelerinde Müslüman ve Türk azınlığa dair gelişmeler örnek olarak verilebilir. Türkiye'nin lehine veya aleyhine gelişen iç ve dış kaynaklı bu faktörler Türkiye'nin bölge ülkeleriyle olan ikili ve çoklu ilişkilerini ister istemez değiştirmiştir.

2002 yılına gelindiğinde Türkiye'de iç kaynaklı bir gelişme olarak hükümet değişikliği yaşanmış, AK Parti iktidara gelirken Türkiye'nin Balkanlar politikasında süreklilik ögelerinin

yanında değişim öğelerine yenileri eklenmiştir. İlk olarak dış politikanın inşa ve uygulama aşamasında hem Ankara'daki hem de bölge ölkelerinde aktör sayısı kişi ve kurum olarak artmıştır. Bunda Türkiye'nin AK Parti hükümetleri döneminde bölgeye yönelik sergilediği kamu diplomasisi yaklaşımının ve bu yaklaşım perspektifinde faaliyet yürüten kurumların sayısının artması etkili olmuştur. TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı), YTB (Yurtdış Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı), YEE (Yunus Emre Enstitüsü) gibi kurumlar bölgede toplumlara birebir dokunan uygulamalara imza atmıştır.

İkinci olarak Recep Tayyip Erdoğan Türkiye'nin Balkan ölkelerine yönelik politikalarında hem Başkanlığı hem de Cumhurbaşkanlığı döneminde lider etkisiyle belirleyici rol oynamaya başlamıştır. Erdoğan özellikle Balkan ölkeleri liderleriyle dostluğa varan önemli ilişkiler geliştirmiş nitekim bu ilişkiler devletler ve toplumlar arası ilişkilerin gelişimine de etki etmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Arnavutluk Bakanı **Edi Rama**, Bosna-Hersek Cumhurbaşkanı Konseyi Eski Üyesi **Bakir İzetbegoviç**, Bulgaristan Eski Bakanı **Boyko Borisov**, Sırbistan Cumhurbaşkanı **Aleksandar Vucic** ile olan ikili ilişkileri bunlara örnek olarak verilebilir.

Türkiye'nin son yirmi yılda çok boyutlu kurum ve aktörlerle Balkanlarda izlediği dış politika bölgedeki etkinliğini eskiye nazaran nispeten arttırmış, Türkiye'nin bölgesel politikası ABD, AB, Rusya, Çin gibi üçüncü aktörlerle karşılaştırmaya bile başlamıştır. Gelinin noktada Türkiye kurumsal ve lider bazlı dış politikasını ve bunun etkilerini hem kendi hem de bölge devletleri ile toplumları nezdinde daha çok avantaja çevirmeye çalışmaktadır. Girişimci ve insani dış politika olarak adlandırılan bu yaklaşım ile Türkiye bölgesel krizlerde arabulucu rol oynamaya da başlamıştır. Bu noktada Türkiye özellikle Bosna-Hersek örneğinde olduğu gibi Sırp-Boşnak ve Sırp-Arnavut toplumları arasındaki krizlerin özellikle sıcak çatışmaya dönüşmemesini engellemede büyük rol oynamaktadır.

Ek olarak Türkiye bölge ölkelerindeki iç istikrarı ve bölgesel barışı önemsediği gibi dış politikada etkili olduğu devletlerdeki siyasal istikrarı da önemsemektedir. Nitekim Recep Tayyip Erdoğan'ın 6-8 Eylül tarihlerinde gerçekleştirdiği Bosna-Hersek, Sırbistan ve Hırvatistan ziyaretlerini bu iki eksende değerlendirmek gerekmektedir. Erdoğan ilk olarak 6 Eylül'de Bosna-Hersek'i ziyaret etmiş, bu ziyaretin neticesinde Türkiye ve Bosna-Hersek vatandaşlarının kimlik kartıyla seyahat edebileceği müjdesi verilmiştir. Erdoğan'ın Bosna Hersek İslâm Birliğinin yeni binasını ziyaret edip, FETÖ ile mücadeleye mesajı vermesi de ziyaretin en önemli mesajlarından biri olmuştur. Aslında ziyaretin arka planı kamuoyuna tam olarak yansımamıştır.

Bosna-Hersek'te 2 Ekim 2022 tarihinde genel seçimler yapılacak olup, Cumhurbaşkanlığının Boşnak, Sırp ve Hırvat üyeleri de seçilecektir. Seçimlerde Türkiye ile ilişkileri iyi olan SDA (Stranka Demokratske Akcija – Demokratik Eylem Partisi) ile partinin kurucusu merhum Aliya İzetbegoviç'in oğlu ve Cumhurbaşkanlığı Konseyi Eski Üyesi Bakir İzetbegoviç'te katılacaktır. Aslında asıl önemli olan SDA ve İzetbegoviç karşıtı muhalefetin Türkiye'deki gibi 6'lı bir ittifaka gitmesi ve seçimleri kazanmayı amaçlamasıdır. Aslında Erdoğan'ın seçimlerin hemen öncesine denk gelen Bosna-Hersek ziyareti bir nevi İzetbegoviç'e desteği de vurgulamaktadır. Öte yandan Erdoğan'ın belki de Türkiye'deki seçimlerden önce son Bosna-Hersek ziyareti

olma ihtimali de bu ziyareti daha anlamlı kılmaktadır. İki seçimin de sonuçlarının belirsizliği bu zirve ile elde edilen sonuçların değerini daha çok öne çıkarmaktadır.

Erdoğan Bosna-Hersek'ten sonra Sırbistan'a geçmiş, burada iki ülke arasındaki özellikle siyasi ve ekonomik dayanışmaya vurgu yapmıştır. Dış ticaret hacminde yakalanan 2 Milyar Dolarlık hacim ve bu hacmin arttırılma isteği de ifade edilmiştir. Bunun yanında Vucic de ülkedeki Türk yatırımlarının önemine değinmiştir. Ayrıca iki lider arasındaki görüşmenin neticesinde Bosna-Hersek'teki gibi iki ülke vatandaşlarının kimliksiz seyahatine ilişkin protokol imzalandığına dair müjde de verilmiştir. İki ülke arasında kurulan lider bazlı ikili ilişkiler ve beraberinde ekonomik ile toplumsal temelli gelişen stratejik adımlar iki ülke arasındaki tarihsel bazı olumsuz ilişkilerin tersine vuku bulan olumlu gelişmeleri meydana getirmiştir.

Unutulmaması gerekir ki Türkiye ile Sırbistan arasındaki ilişkilerin olumlu seyretmesinin birçok boyutu bulunmaktadır. İlk olarak Sırbistan Rusya'nın bölgedeki en güçlü ittifakı olduğu gibi bölgedeki Sırp/Slav toplumların hamisi konumunda olan devletlerden biridir. Nitekim bugün Kosova, Bosna-Hersek gibi birçok devlette Sırp toplumlar yaşamaktadır. İkinci olarak Sırbistan Sancak'taki Boşnak azınlığın huzur ve refahı, Sırbistan-Kosova ile Sırbistan-Bosna-Hersek arasındaki krizlerin suhulet içinde çözümü noktasında Türk-Sırp ilişkileri büyük önem arz etmektedir.

Son olarak Bosna-Hersek ve Sırbistan ziyaretleri sonrasında Hırvatistan'a geçen Erdoğan burada iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin yanı sıra Bosna-Hersek'teki seçimin konuşulduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Erdoğan Hırvatistan'da Sisak İslâm Kültür Merkezi'nin de açılışını yapmıştır. Hırvat toplumunun Bosna-Hersek'te Cumhurbaşkanlığı Konseyinin bir üyesini seçmesi, ülke kararlarının Konseyde en az iki oy ile verilebilmesi, yakın dönemde Bosna-Hersek'teki Hırvat toplumunun ülkedeki seçim yasasının değiştirilmesini talep etmesi Hırvat toplumunun bölgedeki tutumunu önemli kılmaktadır. Genel olarak bakıldığında Bosna-Hersek'te siyasi istikrarın kısa vadede sağlanmasında Boşnak ve Hırvat toplumların iş birliği en mantıklı yol olarak görülmektedir.

Türkiye'nin geleneksel Balkan politikasındaki süreklilik öğelerinin yanında son yirmi yılda önemli değişimler yaşanmış, bu dönem kendi içerisinde bazı dönemsel süreklilikleri beraberinde getirmiştir. Hem lider etkisiyle hem de kamu diplomasisi yaklaşımı ile oluşan bu sürecin akıbetini belirleyen en önemli sınavlardan biri Türkiye'de 2023 yılında gerçekleşecek olan genel seçimler olacaktır. Hâlihazırda Balkanlar yukarıda sayılan politika ve gelişmeler ekseninde başarısı tartışılabilir da önem verilen bir bölge olmuştur. Seçim sonuçları itibarıyla ülkenin bölge politikasında süreklilik öğelerinin mi yoksa yeni bir değişim sürecinin mi hâkim olacağı şu aşamada meçhuldür.

Öte yandan seçimin hükümet lehine sonuçlanması ise bölge politikalarının başarıyla devam edeceğini garanti etmemektedir. Nitekim Türkiye'nin bölge politikasında ve uygulamalarında sorgulanması ve tartışılması gereken birçok önemli husus mevcudiyetini korumaktadır. Örneğin Türkiye'nin liderler bazında bölgede kurmuş olduğu ilişkiler o ülkelerde Türkiye karşıtı bir muhalefet meydana getirmektedir. Öte yandan kamu diplomasisi yaklaşımının büyük oranda Müslüman ve Türk azınlığa indirgenmiş olması ve de mali boyutunun bölgedeki üçüncül aktörlerle karşılaştırıldığında yetersiz kalacak olması en ciddi sorunların başında

gelmektedir. Bu noktada Türkiye'nin kamu diplomasisi yaklaşımının yumuşak güç ekseriyetinden akıllı güç konseptine revize edilmesi hayati önem taşımaktadır. Bir diğer önemli eksiklik de bölgede ve bölgeye yönelik hareket kabiliyeti olan kamusal ve sivil aktörler arasında koordinasyonun hâlâ sağlanamamış olmasıdır.

Bölgenin Avrupa Birliği (AB) ile entegrasyonu ile yine bölgede ABD ve Çin gibi aktörlerin güç kazanması Türkiye'nin hareket kabiliyetini sınırlandıran gelişmelerdendir. Türkiye'nin bölge politikasının geleceği noktasında bu sınırı nasıl genişleteceği büyük bir soru işaretidir. Öyle ki hâlihazırda Türkiye'nin bu aktörlerle son dönemde ilişkilerinin gerilemesi olumsuz bir etken arz etmektedir. Diğer yandan Türkiye'deki Balkan politikasının inşa sürecinde ve bölgedeki uygulama süreçlerinde uzun vadeli ölçek planların hazırlanması ve uzman personelin yetiştirilmesi ile bu süreçlerde rol oynamasında da eksiklikler göze çarpmaktadır.

Sonuç olarak bakıldığında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 6-8 Eylül'deki Bosna-Hersek, Sırbistan ve Hırvatistan gezileri her şeyden önce özellikle son yirmi yılda elde edilen süreklilik öğelerinin korunmasına yönelik bir anlam taşıdığı gibi Türkiye'nin Balkanlarda güçlü bir aktör olduğunun mesajının verilmesidir. Üç ülke nazarında bölge ülkeleriyle kurulan olumlu ilişkilerin güçlenerek sürdürülmesi Türkiye'nin bölgedeki en büyük arzusunu oluşturmaktadır. 2023 seçimlerinin sonuçları ne olur bilinmez ancak Türkiye'nin bölge politikasının önemli bir revizyon geçireceğini anlamak oldukça elzemdir.

13 Eylül 2022